

DIVULGACIÓ CIENTÍFICA ALS PAÏSOS CATALANS¹

Daniel CLIMENT GINER
IES Badia del Baver

Resum: Al llarg dels darrers segles, han sigut nombroses les aportacions a la ciència i la tecnologia universals fetes des de l'àmbit dels Països Catalans i en català; activitats que sovint han sigut entrebancades i fins i tot anorreades des de l'exterior, per la situació sociopolítica i de dependència nacional en què ens hem vist immersos. I també els intents de bastir aquella mena de ponts, de fer accessible les ciències a sectors de públic no especialista, però sí interessat. Els museus de la ciència en són uns, els articles periodístics de temes científics, uns altres; però també els llibres de divulgació, els blogs, la Viquipèdia, determinats programes de la ràdio i la televisió i les modernes versions dels antics almanacs o calendaris dels brillants. I les revistes de divulgació científica, una de les quals –*Mètode*– ha sigut l'excusa per a encetar aquest article, que, aprofitant l'ocasió, parlarà genèricament de la divulgació científica en català i a més posarà un èmfasi especial en les comarques més meridionals del País Valencià.

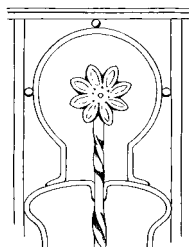
Paraules clau: ciència, divulgació, català, País Valencià, *Mètode*

Title: Popular science in the Catalan Countries

Abstract: Over the centuries, there have been many contributions to universal science and technology taken from the scope of the Catalan Countries and in Catalan; activities that have been often hindered and annihilated from the outside, because of the socio-political and national dependence situation in which we have been involved. And also, the attempts to build some bridges, to make science accessible to a non-specialist public. Some examples are Science Museums and scientific articles, as well as popular science books, blogs, Wikipedia, certain radio and TV programmes and the modern versions of old calendars and almanacs. And scientific journals, one of which –*Mètode*– has been the excuse to begin this paper, which, not only uses the opportunity to speak generically about popular science in Catalan, but will also put an emphasis on the southerly regions in the Valencian Country.

Keywords: science, popular science, Catalan, Valencian Country, *Mètode*

¹ Sobre aquest tema, vam publicar amb Albert Gras l'article «Ciència i cultura científica al migjorn valencià. Apunts per a una història del dèficit científic valencià», *LA REL·LA*, 23 (2010), p. 67-94.

² Editada en 3 grans volums l'any 2007 per la Universitat de València, ha comptat amb la col·laboració de nombrosos historiadors de la ciència, arabistes, medievalistes, historiadors dels temps modern i contemporani, etc. i ha esdevingut una obra de referència.

³ Editada en 11 volums entre 1993 i 1998 per Enciclopèdia Catalana, ha estat escrita pels millors especialistes mundials en cadascun dels grans biomes, terrestres i aquàtics. És l'enciclopèdia sobre la naturalesa més reeixida a escala global, fins al punt d'haver estat editada no tan sols en català, sinó en versió anglesa, alemanya i japonesa.

⁴ Dirigides i coordinades per Ramon Folch. També van ser iniciatives seues *Natura, ús o abús? Llibre blanc de la gestió de la natura als Països Catalans*, *La vegetació dels Països Catalans*, *Mediterrània*, *Comprendre la natura*, a més de ser autor de nombrosos llibres sobre ecologia, ecologisme i socioambientalisme. Més informació en <http://www.erf.cat/ramonfolch/>.

⁵ <http://blogs.tv3.cat/quequicom>

⁶ Autor també de llibres tan coneguts com la trilogia *Costumari botànic*, *Herbari breu de la Safor* i *Flora pintoresca del País Valencià*, entre d'altres.

⁷ Seria el cas de *Neurotafaneries* i *Màrtirs mortífers*, tots dos en l'editorial Bromera.

⁸ Malauradament allò que hauria pogut ser un altre referent, el Museu de les Ciències de València va seguir uns altres patrons ben diferents. Des del nom, totalment inapropiat de «Príncep Felipe» (com si el fill del rei imposat per Franco haguera fet quelcom per la ciència!) fins al disseny de l'edifici, alié per complet a la funció a la qual teòricament anava destinat. En paraules del director del Museu, el periodista científic Manuel Toharia: «Éste en particular probablemente no iba a ser lo que está siendo. Yo creo que nadie sabía lo que iba a ser. De hecho, cuando yo vine, no había ni siquiera un proyecto museológico, o sea, nadie sabía para qué iba a servir esto. Se sabía que era un museo de ciencia, más o menos similar a los que hay por ahí en Europa», en *Cultura 3.0* (<http://www.terceracultura.net/tc/?p=1280>).

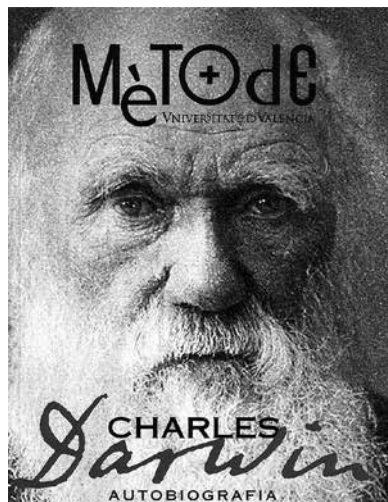
1. DIVULGACIÓ DE TOTA MENA, I EN TOTS ELS FORMATS

En català, i malgrat les dificultats sociopolítiques i els intents de minorització de la llengua i la consciència nacional, s'han produït avanços més que notables en divulgació científica. Alguns tan reeixits que han arribat a quotes d'excel·lència fins i tot superiors als de països i llengües de més pes demogràfic i influència cultural. Aquest seria el cas de les magnífiques enciclopèdies *La ciència en la Història dels Països Catalans*,² *Biosfera*³ i *Història natural dels Països Catalans*, sense parangó en altres llengües.⁴ Altrament, tot i que amb un caràcter menys ambiciós, aquest darrer enfocament va ser la guia epistemològica per a la *Història natural de la Marina Baixa*, del viler Agustí Galiana Soriano.

En televisió, programes de producció pròpia de divulgació de la ciència han gaudit d'àmplia acceptació social. Hi destaquen alguns de TV3, com el degà –el més antic– *Medi Ambient* (amb vint anys!), dirigit per Xavier Duran; la sèrie *Mediterrània*, de Ramon Folch; o el relativament recent *Què, qui, com?*,⁵ de format àgil i alhora summament instructiu. Entre les poques coses en què ha excel·lit la televisió valenciana, destaca des de 1997 el repetidament guardonat *Medi Ambient* –de Punt 2, RTVV– presentat per Xelo Miralles i on durant molts anys la secció estrella va ser *Les nostres plantes*, del recordat etnobotànic Joan Pellicer.⁶ I, en la IB3, *Balears salvatge*, dedicat a la fauna de les illes.

En la ràdio, programes com *Sorbets de ciència*, presentat pel neurobiòleg Adolf Tobeña, serveixen per a debatre els temes científics d'actualitat de manera accessible a l'oient mitjà; el programa s'ha mantingut durant anys, amb una audiència tan ampla com per a donar suport a l'edició de llibres basats en el programa i en la secció de divulgació científica del diari *Avui*.⁷ Més a prop nostre, el programa l'*Almàssera*, de Ràdio Sant Vicent del Raspeig, dirigit per Juli Colomer i Gràcia Tirado, fa ja cinc anys que tracta, dins la sèrie *Ecosfera*, temes de divulgació relatius al canvi climàtic, energies alternatives, recursos i espais naturals i desenvolupament sostenible.

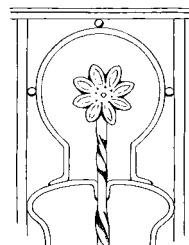
Cosmocaixa, el Museu de la Ciència de Barcelona, és un referent mundial en museística científica.⁸ Més a prop, i de caràcter etnogràfic, el Museu Escolar de Puçol (Elx, el Baix Vinalopó) ofereix la recreació i

el tractament didacticodivulgatiu de l'ús de la ciència i la tecnologia en un entorn agrari, amb una excel·lència que ha estat reconeguda per la mateixa UNESCO amb el guardó de «Patrimoni únic de la humanitat». També en les comarques meridionals valencianes es poden trobar uns altres museus etnogràfics amb possibles usos didàctics i divulgatius, com el Museu del Cànem de Callosa de Segura (el Baix Segura), dedicat a l'antic tractament d'aquesta fibra tèxtil; o el més generalista de Relleu (la Marina Baixa), a més d'activitats

paramuseístiques, com les que se celebren o s'han celebrat al Campello (l'Alacantí).⁹

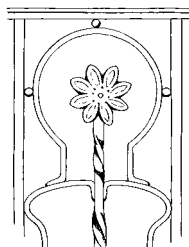
Pel que fa a revistes, sempre són grates i sorprenents les col·laboracions biologicoculturals de Martí Domínguez, en el setmanari *El Temps*; o les etnobotàniques de Joan Pérez a la revista *All-i-oli*, de l'STEPV; també es troben articles (etno)científics en revistes com *LA REL·LA*,¹⁰ de l'Institut

⁹ En serien exemples els Tallers de l'Espart (ja per la vuitena edició), acompanyats de mostres dels treballs i de conferències divulgatives; o les Jornades Etnobotàniques, conjunt de conferències, tallers i exposicions que s'hi van dur a terme l'any 2005.

¹⁰ Cal destacar que el component científic ha anat integrant-se gradualment fins a trencar moltes de les barreres entre «les dues cultures» (les ciències físiconaturals i les humanitats). En una conferència que ha esdevingut clàssica, el científic i novel·lista Charles Percy Snow alertava –el 1959– que la

ruptura de comunicació entre ambdues cultures i la manca d'interdisciplinarietat seria un dels principals inconvenients per a la resolució dels problemes mundials. Els següents articles serien representatius d'aquest tarannà encomiablement estratègic (entre parèntesis el número de la revista): «La utilitat dels topònims: el cas de la Serra de Santa Pola», de Joan A. Marco Molina (4); «Estudi etnogràfic i etnobotànic de l'artesanía de la llata», d'Antoni Barber i Valls (10); «El Dr. Francisco Mas Magro: estudi biogràfic i valoració de la seua obra científica», de Margarita Fernández Abellán (10); «Aproximació al lèxic agrícola del camp d'Alacant limítrof amb el camp d'Elx», de Josep Lluís Martos i Joan Carles Segura (11); «Talassònims i senyes (un estudi de cas: Santa Pola)», de M. Àngels Sempere Linares (13); «Dossier sobre el centenari de l'eclipsi de 1900», de Vicent Soler i Selva (13); «J. J. Landerer: una figura en l'eclipsi de 1900», de Maria Genescà i Sitges (13); «La vida i l'obra de Camille Flammarion», d'E. Touchet (13); «Estels de neutrons: vestigis de grans explosions», de Joan A. Miralles (13); «L'albufera del Baix Vinalopó com a recurs didàctic», de Vicent Sansano i Belso (13); «Estat actual de la tuberculosi al Baix Vinalopó», de Montserrat Ruiz, Juan Carlos Rodríguez i Gloria Royo (14); «La indústria del cautxú a Elx: orígens i desenvolupaments», d'Antoni Brotons i Pasqual (14); «La secció científicotècnica de les possessions de Bernardino de Cárdenas en el Marquesat d'Elx (1)», de Vicent F. Soler Selva (15); «Ciència i política del canvi climàtic», de Josep Enric Liebot (15); «De la problemàtica mediambiental a la conscienciació ciutadana: l'educació ambiental», de Vicent Nebot i Sanchis (15); «L'estació meteorològica d'Elx i els centres meteorològics», de Montserrat Aran Roura i Vicent Soler Selva (16); «Les quatre magnífiques al Clot de Galvany», de Vicent Sansano i Jordi Sargatal (16); «Recuperem la memòria: els viviers de repoblació de la Pineda de Guardamar-La Marina», de Josep Candela i Quesada i Antonio Pastor López (16); «Al·lèrgia als pol·lens al Baix Vinalopó», de Javier Fernández (17); «Sobre la producció de calç durant l'època romana en la comarca del Baix Segura. La calera del Moncaio (Guardamar)», d'Antonio García Menárguez (17); «El palmerar d'Elx, patrimoni cultural mundial», de Carlos Ortiz i Lina Gràcia (17); «Elx: l'aigua de l'Alcoraia», de Jaume Frau (17); «Experiència: detecció de preconceptes sobre el paisatge i de coneixements de l'entorn pròxim», de Josep Candela, José Francisco Girona i Maria Jesús Navarro (17); «Reaccions al·lèrgiques front a la picadura d'insectes himenòpters al Baix Vinalopó», de Javier Fernández (18); «Les energies renovables: situació actual i previsió de futur», de Carlos Arribas, Diego Romero, Mischa Bechberger, Marisa Cano, Albert Gras i Danyel Reiche (19); «Escenaris de futur per al Fondo i el seu entorn. Presentació del projecte Wadi», de Carles Martín (19); «L'educació ambiental com *stakeholder* en espais protegits. Anàlisi de potencialitats i deficiències al parc natural

d'Estudis Comarcals del Baix Vinalopó (IECBV), o *Sarrià*,¹¹ de l'Associació d'Estudis de la Marina Baixa.

De col·leccions de llibres de divulgació científica destaquen les de la pegolina Edicions del Bullent,¹² l'alzirenya Bromera¹³ i el Servei de Publicacions de la Universitat de València (PUV),¹⁴ capdavanteres en aquesta tasca a escala dels Països Catalans i de l'estat espanyol, juntament amb la vigatana Eumo¹⁵ i les barcelonines Graó,¹⁶ Rubes¹⁷ i també Proa,¹⁸ Ketres, Barcino, Cruilla, etc.¹⁹ També l'antiga

del Fondo dins del projecte Wadi», de Josep Candela, Carlos Martín, Maria Jesús Navarro, José F. Girona i Àngel Amat (20); «Efecte de l'alga exòtica *Caulerpa racemosa* (Forsskål) J. Agardh sobre la comunitat de crustacis amfípodes en fons somers del Baix Vinalopó (Santa Pola)», de Maite Vázquez (20), «Un projecte d'educació ambiental sobre energia», de Carlos Sánchez (20); «Reflexions sobre el centenari de Nuevos Riegos El Progreso 1906-2006», de Carlos Martín i Josep Candela (20).

¹¹ Entre els articles publicats a la revista, els relacionats amb la divulgació (etno)científica serien: «El paisatge diànic en els llibres de Joan Pellicer», de Daniel Climent (1); «El Sol es pon pel Puig Campana» i «Els refoios. Inundacions a la Vila», d'Agustí Galiana (1); «Descripcions antigues de la costa», d'Agustí Galiana (2); «L'extrem sud de la Marina: recuperació de la toponímia antiga», d'Agustí Galiana (3); «El meu riu és viu», de Toni Zaragoza, Toni Mulet i Toni Ferri (3); «Estudi de la fauna cinegètica de la Marina Baixa», d'Antoni Belda *et al.* (3); «Detecció de riscos sobre el potencial ecològic de la comarca de la Marina Baixa (Alacant) a través de l'anàlisi de l'estructura del paisatge i del canvi recent», de José E. Martínez *et al.* (3); «Cartografia de l'interior de la Marina Baixa», de Jeroni Garcimartín (3); «Els minxos: una tradició culinària de les valls de Guadalest i l'Algar» de Mari Luz Lorenzo *et al.* (3); «Addicions a les descripcions antigues de la costa», d'Agustí Galiana (4); «Apuntes para una flora ornamental de la Marina Baixa», de Daniel Guillot (4). I també, en les 2es Jornades sobre Patrimoni de la Marina Baixa, comunicacions com «Els riscos ambientals a la Marina Baixa-Zones inundables», d'Agustí Galiana o «Tradició oral, clima i predicció meteorològica a la Marina Baixa», d'Emilio Martínez Ibarra.

¹² Amb la col·lecció «Claus per entendre el món», integrada per quasi una trentena de títols en format de butxaca, no massa voluminosos i amb un clar compromís per l'ús social de la ciència. Autors com Gemma Aguilera o Toni Gisbert en formen part.

¹³ A hores d'ara, amb quasi una quarantena de llibres de divulgació científica, tecnològica i socioambiental en catàleg. En el seu catàleg es poden trobar autors com Xavier Duran, la nord-americana Lyn Margulis, Jesús Navarro, Fernando Sapiña, Adolf Tobeña, Joandomènec Ros, Daniel Ramon, Agustí Galiana, etc. Altrament, té una col·lecció dirigida a les etapes primerenques de l'educació, «El club de la ciència», amb guies didàctiques penjades a la xarxa.

¹⁴ Amb un ample catàleg de llibres de divulgació científica, clàssics de la ciència, traducció d'obres de referència, etc.

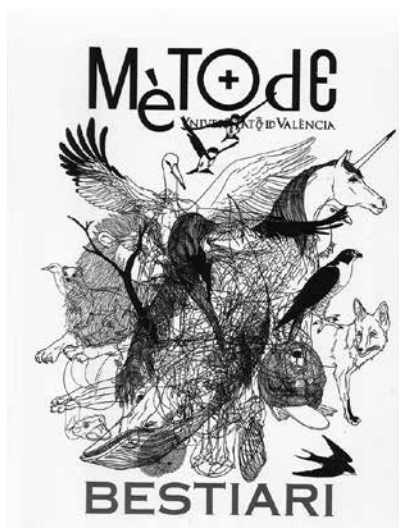
¹⁵ Amb una col·lecció de llibres en què es combina la investigació quasi policíaca amb el coneixement d'aspectes concrets de les ciències i amb títols tan suggeridors com *No em bacil·lis* (sobre microbiologia), *Or per a la llibertat* (sobre el trànsit de l'alquímia a la química), *Ulls de pantera* (sobre genètica).

¹⁶ Caldria destacar l'excel·lent col·lecció de petits llibres amb guia didàctica «Biblioteca de la classe», amb més d'un centenar de títols, molts dels quals de divulgació científica accessible als estudiants, i en camps com geologia, genètica, fisiologia, immunologia, alimentació, etc.

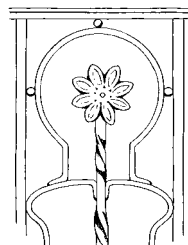
¹⁷ Amb una vintena de títols d'autors tan reconeguts com Claudi Mans, Adolf Tobeña, Carles Lalueza, Xavier Bellés, Martí Boada, Jaume Terradas, Joandomènec Ros, etc. I un premi de prestigi, el «Literatura científica».

¹⁸ El catàleg de llibres de divulgació científicotècnica és, però, més aïna reduït, malgrat haver impulsat la reflexió sobre la integració de les ciències en el món cultural, amb el llibre *Llengua, ciència i cultura* (2002).

¹⁹ També podríem afegir les monografies editades durant una època per Bancaixa, sobretot algunes de temàtica etnobotànica escrites per Toni Barber i Ismael Guardiola, com els referits a l'espart o a la llata de margalló. En un sentit malauradament contrari, institucions tan arrelades al migjorn com la CAM o el servei de Publicacions de la Universitat d'Alacant a penes es van involucrar ni en la divulgació científica ni —menys encara— en la promoció del valencià, i actuaren en ocasions com a dissuasors dels qui hi pretenen publicar en valencià. Més al nord, la inicial tasca divulgativa del Servei de Medi Ambient de la Diputació de Barcelona, amb col·leccions de manuals, sèries didàctiques, quaderns d'ecologia aplicada, traduccions de llibres del British Museum, etc. va ser estroncada a mesura que els bons professionals de la institució eren substituïts per mediocres militants del partit polític que hi governava; a hores d'ara, quan es consulta la pàgina web de la institució, aquelles excel·lents col·leccions van acompanyades de la indicació «està tancada».

Caja de Ahorros Provincial de Alicante va encetar, de la mà del responsable cultural Juan Antonio Roche, una col·lecció de llibres destinats a donar a conèixer la natura més propera; malauradament l'absorció de la CAPA per la CAM va tallar l'experiència, que va deixar, no obstant això, algun llibre tan reeixit com *Els vertebrats terrestres de la comarca d'Alacant*, de Luis Rico, Germán López i Carles Martín. I Caixa Ontinyent, especialment atenta a la divulgació del patrimoni natural de la comarca, i

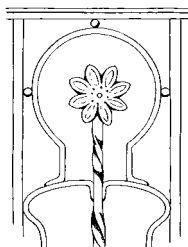

on plantes, bolets, fonts, aus, etc. tenen els corresponents llibres de la mà d'investigadors i divulgadors tan assenyats com Antoni Conca, Josep Oltra, David Gironés o Eva Ribera.

Algunes obres han sigut publicades després d'haver estat guardonades en premis de reconeguda solvència: hi destaquen els atorgats per la Universitat de València, com el «Premi Europa de Divulgació Científica Estudi General» (des de 1995), en col·laboració amb l'Ajuntament d'Alzira i edicions Bromera, el «Comunicació científica» (des de 1999) o el de «Narrativa científica» (des de 2005). La Universitat de València també ha sigut capdavantera en la creació d'una Càtedra de Divulgació de la Ciència, amb una activitat creixent; un dels seus actius és el premi «Llegir sense fronteres» (des de 2009), adreçat a estudiants que comencen a interessar-se per la ciència.²⁰

També «de portes enfora» ha actuat ocasionalment la Universitat d'Alacant, a través de les Seus establertes a diferents comarques del migjorn valencià. A Alacant ciutat, durant els cursos 2005-2007, es van organitzar tres seminaris de divulgació científica, cadascun amb diverses conferències, coordinats per qui açò subscriu: *Etnociències*, *Ciència i art*, *una fecunda relació* i *Ciència i vida quotidiana*. I a la de Cocentaina van ser molt celebrades les excursions etnobotàniques dirigides per Joan Pellicer. Particularment interessant ha resultat la sèrie d'experiències científiques *El pati de la ciència*, dirigides als xiquets de l'Escola d'Estiu de la Universitat d'Alacant. Des de l'any 2005, s'hi ofereixen activitats per a divulgar la ciència de manera pròxima, amena, capaç d'il·lusionar i alhora divertir els xiquets, que, mentre gaudeixen, aprenen i obtenen una visió més atractiva de la ciència. Coordinat per Isabel Abril, del Departament de Física Aplicada, compta amb la participació també del santvicenter

²⁰ En la tercera edició del premi, la categoria de l'ESO l'ha guanyada Laura Serna Torres, alumna de l'IES Sixto Marco, d'Elx; el seu treball estava basat en el llibre *El cervell polièdric*, de Xavier Duran.

²¹ <http://rua.ua.es/dspace/handle/10045/15064?locale=ca>

²² Capaç de combinar sàviament i joiosament humor anglés, rigor científic i llenguatge accessible. Entre els seus títols de divulgació científica, cal destacar *La truita cremada*, *El secret de les etiquetes* o *La vaca esfèrica*.

²³ Autor de la trilogia *Tòxics, verins, drogues i contaminants*, en la qual, mitjançant un hipotètic diàleg entre el professor i una alumna, es visiten de manera grata, amena i fructífera els diferents escenaris toxicològics a què fa referència el títol.

²⁴ Com el Certamen de Ciències Experimentals de la Vega Baja, iniciat el 2008 i ja amb cinc edicions, amb el grup Neón de professors de Física i Química com a impulsors: Antonio Tomás, Jerónimo Hurtado, Antonio Martínez, Josefina Torregrosa, Mª Ángeles Cases, Josefina García i José Antonio Cayuelas.

²⁵ Cal destacar els nombrosos premis i distincions aconseguits per l'IES Leonardo da Vinci, d'Alacant, amb els alumnes de Manuel Alonso; o els de l'IES Sixto Marco, d'Elx, amb Vicent Soler; o els de l'IES Badia del Baver, d'Alacant, amb Nuria Enseñat, Federico Riquelme i Daniel Climent; o els de l'IES Azud d'Alfeitami, d'Almoradí, amb Jerónimo Hurtado; o els de l'IES Verge del Remei, d'Alacant, amb Aurelio Sordo; o els de l'IES Gaia, de Sant Vicent dels Raspeig, amb Luis Osuna; o els de l'IES Figueras Pacheco, d'Alacant, amb Paco Carbonell i Mariàngels Domènech; o els de l'IES Miguel Hernández, d'Alacant, amb Pere Tèbar; o els de l'IES El Pinós, amb Rafaela Verdú; o els de Mercedes Julià i Àngel Juan, de l'IES Pare Arques, de Cocentaina.

²⁶ A banda de molts dels esmentats en la nota anterior, caldria afegir en aquest apartat noms com Daniel Gil, Amparo Vilches, Joaquín Martínez Torregrosa, Juan Miguel Suay, Àgueda Gras, Fernando Sendra, Pablo Vivó, etc.

²⁷ Uns altres CEP amb estratègies semblants van ser els de Torrent, València, Burjassot, Castelló i Alcoi; curiosament, els equips directius d'aquests centres no depenien de les «afinitats polítiques». En el moment d'apogeu, el CEP d'Alacant disposava de més d'una dotzena d'assessors d'excel·lència (triats en consideració als *curricula*, publicacions i reconeixement professional per part dels grups de treball didàctic); la vitalitat formativa i divulgativa pot calibrar-se pel fet que el conjunt d'assessors,

Rafael Garcia Molina, professor de Física de la Universitat de Múrcia, actiu, prolífic, reconegut i premiat divulgador d'allò que es pot anomenar «ciència divertida». A més, els diferents certàmens queden recollits en DVD oferits gratuïtament pels organitzadors,²¹ tot i que no solen usar-se en les classes de didàctica de la Facultat d'Educació, amb alumnes sovint més sotmesos a memoritzar o a aprovar «didàctiques» que poc o gens tindran a veure en la seua futura pràctica professional.

Capítol especial mereix l'activitat de l'Associació per l'Ensenyament de la Física i la Química «Curie», amb vora tres-cents socis i dirigida pel físic Albert Gras, professor de la Universitat d'Alacant. A la publicació de la revista *Curie digital* s'han d'afegir activitats didacticodivulgatives de tota mena (moltes de les quals poden visualitzar-se en Youtube), l'impuls de fòrums de debats, conferències i la realització de Jornades anuals d'intercanvi d'experiències didàctiques en ciències i matemàtiques. Les Jornades han assolit ja (el 2012) la setzena edició i han comptat —entre d'altres— amb la presència d'experts en divulgació de la ciència, com el polifacètic Martí Domínguez, el climatòleg Josep Enric Llebot, el químic Claudi Mans,²² el toxicòleg Raimon Guitart,²³ la didacticoquímica Mercè Izquierdo, entre d'altres. A més a més, diversos col·laboradors de «la Curie» han impulsat la participació d'alumnes en certàmens,²⁴ premis,²⁵ concursos i en les mateixes Jornades de l'associació. Formen part de «la Curie» autors de llibres de divulgació i de didàctica de les ciències, organitzadors de congressos i de revistes didàctiques, militants socioambientals, formadors de formadors, gestors d'organismes europeus dedicats a la formació del professorat, reputats conferenciants, etc.²⁶

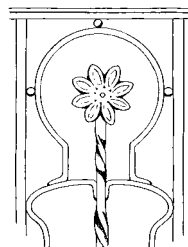
Altament, alguns dels inicials centres de professors del País Valencià també van optar per introduir la divulgació científica com a component enriquidor de la didàctica de les ciències en la formació del professorat en actiu. Aquest va ser el cas del CEP d'Alacant entre els anys 1985 i 1994: el nombre i qualitat de participants i activitats de divulgació associada a la didàctica va ser extraordinària; com ho va ser el nodriment d'aquesta mena de materials i recursos a les biblioteques, laboratoris i tallers que s'hi van formar.²⁷

Pel que fa a les noves tecnologies i a la presència de la divulgació científica en català en Internet, dos són els camps on és notable aquesta presència. D'una banda, la Xarxa Telemàtica Educativa de Catalunya (XTEC) va ser pionera en la incorporació d'aquesta mena de recursos a l'educació; fruit dels anys de treball ben fet, n'hi ha tot un bon catàleg (amb molts recursos traduïts al castellà), ben nodrit i en contínua evolució i millora. En el món del bloc, i malgrat que no és freqüent que els científics en publiquen, l'oferta en català és relativament abundant i diversa en formes d'expressió: materials escrits, animacions, simulacions, exàmens i proves interactives... Només per posar-ne uns exemples, en recomanaria els de Daniel Closa, Miquel Tuson i altres divulgadors, aixoplugats en el diari *Ara* (<http://ciencia.ara.cat/blogs/>) i en ocasions compilats en format llibre. També, els blocs *Vilaweb*, dels quals destacaria *El buit del temps*, del bioquímic i divulgador Juli Peretó²⁸ (<http://blocs.mesvilaweb.cat/pereto>), el sempre suggeridor CatQuímica.cat o el *Blog científic i escèptic* <http://blogabulafia.blogspot.com.es/>. Pel que fa al «fenomen» *Wikipedia*, resulta curiós que la segona edició que es va crear (després de l'anglesa) va ser la catalana, i amb una entrada referida a la ciència: *àbac*; així mateix, no deixa de cridar l'atenció que –segons un estudi de la BBC– les entrades en català a Viquipèdia són unes 370.000, la meitat que en castellà, cosa que resulta sorprenent i admirable, atés el nombre de persones (i de potencials aportadors d'articles) que parlen l'un i l'altre idioma.²⁹

Una de les formes més antigues de divulgació científica, particularment centrada en aspectes astrologicoastronòmics, fenològics, agropecuaris i de predicció meteorològica, van ser els almanacs. Avui dia tenim la versió actualitzada en la col·lecció dels entranyables *Calendaris dels brillants*, que des de l'any 1987 dirigeix des de Benissa l'incit Joan Josep Cardona, sovint amagat sota el pseudònim de *Don Joan de Plamolins*, símbol dels antics propietaris rurals i erudits, a mitjan camí entre el Fabrizio Salina del *Guepard* de Lampedusa i el senyor de *Be-arn*, de Villalonga.

Per últim, si hi ha uns llocs de privilegi on la divulgació científica pot arribar a formar part de la vida quotidiana i preparar els futurs amants de la ciència i la divulgació, aquests són els centres educatius. Però, per a formar científics, donar-los suport i prestigiar-los, cal vencer moltes inèrcies i, fins i tot, resistències, com ara les següents:

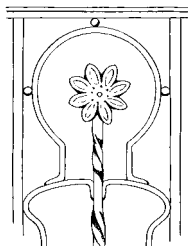
- un sistema educatiu anacrònic i ineficaç, on l'analfabetisme científic ha esdevingut endèmic;
- metodologies sovint arcaiques i inapropiades per a fer ciències, o per a incentivar-ne l'estudi;
- inexistent formació de professorat «de ciències», que es confon deliberadament amb el fet que hi ha especialistes «de la seua matèria» autoritzats a fer classe, però que sovint no saben res dels

aules, seminaris, laboratoris i tallers requeria quatre plantes de l'edifici de Conselleries de l'avinguda d'Aguilera, al centre d'Alacant, una antiga escola infantil al meridional barri de Sant Gabriel amb els tallers de matemàtiques i laboratoris de física i química, mitja escola al septentrional barri de Verge del Remei amb els tallers de tecnologia i arts plàstiques i –en règim de col·laboració amb l'Ajuntament d'Alacant – la Casa de l'Enginyer, al Benacantil, transformada en aula de la natura. Posteriorment, nous «criteris» per a seleccionar els assessors i directors (i minvar el grau d'autonomia i responsabilitat en el disseny de les activitats i incrementar la dependència de les directrius polítiques de Conselleria) es va saldar amb la dimissió de l'antic equip. Amb els nous responsables el nombre d'activitats i espais va disminuir dràsticament (només va quedar l'edifici del barri de Sant Gabriel), es van desmantellar els laboratoris i tallers i gran part de la biblioteca, i la divulgació va patir un daltabaix.

²⁸ També autor –i traductor– de llibres de text i d'alta divulgació, com el reeixit *Fonaments de Bioquímica* (amb Ramon Sendra, Mercè Pamblanco i Carne Baño).

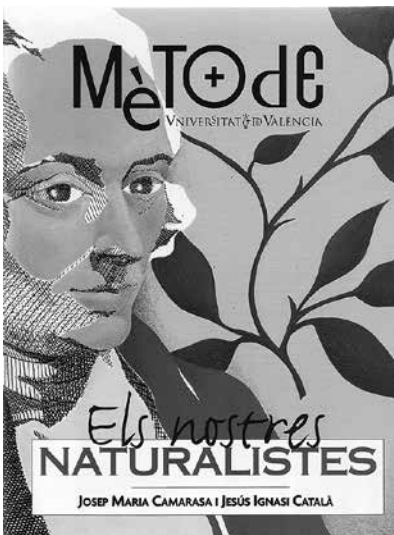
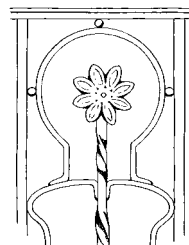
²⁹ Es poden consultar en http://www.bbc.co.uk/mundo/noticias/2012/05/120501_tecnologia_wikipedia_catalan_aa.shtml.

- aspectes epistemològics, històrics o socials de la seua disciplina, ni dels fonaments bàsics «de les altres» ciències;
- absència de controls de qualitat sobre els resultats docents;
 - escassa recerca didàctica i menysteniment dels professors amb «èxit docent» a l'hora de formar nous professors; una tasca copada per la universitat per col·locar-hi plèiades de psicopedagogs, psicòlegs, filòsofs i similars, amb un coneixement de ciències, com a mínim, qüestionable, i que majoritàriament no han fet classe als alumnes sobre els quals teoritzen;
 - malauradament, el reconeixement a la investigació i excel·lència científica es dirigeix cap a polítiques sumptuàries i de fastos sense conseqüències, com és el cas dels premis Jaime I (que ni tan sols han tingut la decència d'usar el nom del rei en el català original) i dels interessos particulars de la Fundació Valenciana d'Estudis Avançats i del seu director.
 - tractament «religiós» de la ciència (foment de la credulitat, del memorisme, de l'acceptació acrítica de les «veritats» impartides, ús abusiu de llenguatge críptic, etc.);
 - resistències als canvis organitzatius i metodològics, tant per part de determinats sectors dels estudiants i professors com de determinats partits i sindicats, professionals del «no» –contra les assignatures en anglés, p. e., molts dels quals, no tots, és clar, també ho havien sigut abans contra les assignatures en valencià o contra l'ús les calculadores a l'aula–; això sí, sempre en nom de conceptes i valors que pretenen monopolitzar («escola pública», «dignitat docent», etc.);
 - *assignaturització* (amb el consegüent aïllament) de les propostes de transversalitat científica; així, hem de témer el fracàs de la relativament nova assignatura de Ciències per al món contemporani, obligatòria en primer de Batxillerat, una assignatura donada per professors que, en general, tenen nocions ben limitades de l'«altra meitat», ja que Física i Química no s'interpenetren amb Biologia i Geologia (i viceversa), i l'adscripció del professorat es fa amb criteris administratius i no de mèrit, coneixements o capacitat;
 - menyspreu, desaprofítament o escàs manteniment dels recursos didacticocientífics existents i absència d'estratègies per a incrementar-ne la presència (en el cas d'Alacant podem assenyalar, entre molts exemples, el nul interès mostrat pels partits polítics amb representació municipal cap el possible Museu de les Ciències a partir de les excel·lents col·leccions de l'IES Jorge Juan, només el Bloc Nacionalista Valencià ho recollia en el seu programa); o la desídia mostrada en les reparacions o millores dels rellotges de sol, dels omnipoliedres muntats al Tossal o de l'aquari de la Plaça Nova;

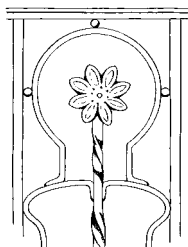
- menysvaloració del territori propi i la gent que l'habita en el plantejament divulgatiu i d'educació científica; això és particularment greu en la investigació referida al patrimoni natural; ignorar els components sociològics i tradicionals en la gestió i usos del territori, de saviesa popular, és socialment suïcida; no hem d'estranyar les resistències socials que s'hi troben els qui pretenen aplicar programes d'actuacions fets des de gabinets que fan de la seua ignorància del terreny i de l'ús abusiu de coneixements estàndards un aval de la qualitat de les seues propostes; sovint els investigadors «sobre el terreny» semblen extraterrestres, ignorants de la llengua dels llauradors, pastors, mariners, etc. o dels costums, la toponímia o els valors, però, això sí, amb capacitat d'imposar actuacions o d'aplicar sancions; això arriba a ser escandalós en moltes obres pretesament «de divulgació» on el nom que acaben assignant a les plantes de, p. e., l'Alcoià, és l'obtingut en una guia generalista, o el que l'investigador pot aportar... de Segòvia!

En qualsevol cas, per a aconseguir que els centres educatius esdevinguin àmbits de privilegi per al foment de les vocacions científiques cal un professorat implicat, bons equips directius i una bona biblioteca on qualsevol alumne puga accedir no tan sols a llibres sinó a materials formatius de diferent tipologia i format. Doncs bé, al parer d'inspectors, professors en trànsit, preparadors d'oposicions, sindicalistes visitants i exalumnes, al migjorn valencià hi ha una biblioteca que aixeix característiques d'excel·lència, tant a escala general com en el camp de la divulgació científica: la de l'IES Badia del Baver, d'Alacant.³⁰ Amb unes taxes de consulta i préstec de llibres elevadíssimes i una bibliotecària molt preparada,³¹ la biblioteca posseeix seccions dedicades a la divulgació científica, mèdica, matemàtica, tecnològica; amb llibres relatius a biografies de científics, història de la ciència, epistemologia científica, etc., i en diferents idiomes; subscripcions a revistes divulgatives com *National Geographic*, *Enseñanza de las Ciencias de la Tierra*, *Mètode*; amb enciclopèdies de divulgació científica, col·leccions d'audiovisuals de divulgació i un

³⁰ El nom correcte seria «el Baver», en referència a les drassanes que hi havia a la badia propera, el primitiu port natural d'Alacant. El nom *baver* prové de *bau*, cadascuna de les bigues que enllaçaven les costelles d'una barca i permetien fer-hi el pont. Malaauradament, canvis fonètics i ignorància del sentit de les paraules han portat a la oficialització d'un nom absurd: *Babel*.

³¹ Provenint de l'antic CEP d'Alacant i contractada per l'AMPA, ja que els instituts no poden cobrir aquests serveis. Substituir la funció dels bibliotecaris (catalogació, control, assessorament de lectures, etc.) no sempre està a l'abast de professors benintencionats; a això s'ha d'afegir que, per a molts centres, la biblioteca és o bé un simple magatzem de llibres, o bé el lloc on enviar els alumnes que donen problemes en classe (la biblioteca considerada com «el lloc de càstig», l'«infern», increïble però cert!).

³² Per exemple, Joan Pellicer, autor de llibres de divulgació etnobotànica, més llegits que els de molts literats, no és considerat com a escriptor en els catàlegs d'«escriptors en llengua catalana». Fer servir una visió tan anacrònica de la comunicació escrita, on la temàtica importa més que la relació entre els autors i el públic lector no especialitzat, ha conduït a a fer que algunes institucions tinguen avui dia un caràcter més aïna retardatari que no impulsor de la conquesta de nous espais comunicacionals. Això sí, els membres d'aquestes institucions s'ho passen d'allò més bé atorgant-se mútuament guardons, copant els jurats de premis culturals –i les dietes, *of course*–, o dedicant-se a la desqualificació personal dels qui no són de la seua corda (filosòfica, poètica, literària). I mentrestant, com es diria en italià i en la pel·lícula de Fellini, *e la nave va*, o el que és igual, la societat va fent.

³³ Amb només quatre números. Amb articles de divulgació científica en els dos primers, el darrer es va dedicar en exclusiva al tema «Ciència i científics al migjorn valencià».

³⁴ Com, p.e., les realitzades al Baix Vinalopó *Les plantes del Baix Vinalopó i Centenari de l'eclipsi de 1900*; o a Alacant sobre *Les plantes de l'Alacantí*.

llarg etcètera que ha aconseguit fidelitzar un públic lector tant de dins de l'institut com de professors i estudiants que coneixen les qualitats d'aquesta biblioteca.

2. UN POC DE DIVULGACIÓ... SOBRE LA DIVULGACIÓ

Tornant a la divulgació científica, és just assenyalar que també a una escala com la del migjorn valencià s'han fet experiències dignes de ressenyar. Com que no és aquest el motiu de l'article, només en referiré de passada unes poques i, sobretot, alguns detalls del rerefons que les impulsa.

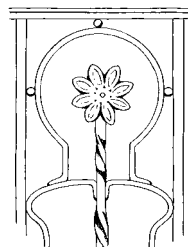
Els qui fem divulgació científica en català hem patit durant molts anys una doble pressió: per part dels científics i divulgadors, el que es-criguérem en català; i, per part dels escriptors en català, el que férem divulgació científica... i no literatura.³² Vull posar de relleu aquest aspecte perquè malauradament, tot i la importància excepcional de les manifestacions literàries per a vehicular formes de creació, d'expressió i de formació d'imaginari col·lectius, avui dia això no és suficient; de fet, per a configurar el futur de les societats cal que un gran nombre de persones es puguin identificar amb els avanços científics i tècnics. Vèncer prejudicis d'aquella mena, hereus d'una decimonònica concepció de la cultura com exclusivament «de lletres» i que menysté els esforços de qui escriu dirigint-se a un públic ampli, ha representat un entrebanc afegit; malgrat això, ací, al migjorn valencià, s'han aconseguit fites notables en l'intent de fer divulgació científica. Una divulgació que ha assumit com a objectiu establir complicitats cognitives i metodològiques per a enllaçar els diversos sabers científicotècnics i les ànsies de coneixement dels sectors més dinàmics de la societat. I perquè es constata que la publicació de revistes de divulgació contribueix de manera notable al desenvolupament científic del país, com ja es va posar de manifest en la I Jornada de Revistes Científiques, a Barcelona (2007).

En repassar un poc la nostra història més recent, podem sentir-nos raonablement orgullosos de comprovar que la divulgació científica (i mèdica o etnocièntica) en català ha tingut una digna cabuda en àmbits tan diferents com les escoles d'estiu, les associacions per a la normalització del valencià, els casals Jaume I i el Centre Octubre –vinculats a Acció Cultural del País Valencià–, revistes-llibre de certa periodicitat, com *LA REL·LA* (el Baix Vinalopó), *Sarrià* (la Marina Baixa), *Baluard* (Guardamar) o *Quaderns de Migjorn* (l'Alacantí).³³ I en exposicions,³⁴ en la primera etapa d'alguns centres de professors, en la Universitat de València i en algunes èpoques de les seues d'extensió universitària de la Universitat d'Alacant i en esdeveniments científics de voluntat divulgadora, com les Jornades d'Etnobotànica en llengua

catalana (biennals i ja amb sis edicions),³⁵ o les Jornades d'Identificació de la Flora Al·lèrgènica de la província d'Alacant.³⁶

Fins i tot s'han editat llibres tan ambiciosos com *Ciència i científics al Migjorn valencià*,³⁷ o tan ben articuladors de literatura i divulgació científica com *Cel ras*, de Vicent F. Soler i Maite Coves; o tan detallats com *L'eclipsi de Sol de 1900 al Baix Vinalopó*,³⁸ relacionat amb la magnífica exposició que sobre aquest tema va muntar l'IECBV l'any 2000. El comissari en l'exposició va ser Vicent F. Soler Selva, professor de Física i Química en l'IES Sixto Marco, d'Elx, nexa entre els darrers dos llibres, vinculats a la relació ciència-tècnica-societat-ambient tan cara als plantejaments de la divulgació científica i també autor d'un article en la revista *Mètode* digne de ser recordat, «Flammarion, vulgarisateur», referit justament a un dels primers grans divulgadors, Camille Flammarion, d'enorme èxit popular gràcies a la seua capacitat per a apropar l'astronomia a la gent comuna.

En les nostres comarques hi ha hagut casos en què sí que s'ha incentivat la divulgació amb guardons dirigits als qui fan possible la ciència i la seua difusió –i en valencià–. És el cas d'alguns dels atorgats per l'Institut d'Estudis Comarcals del Baix Vinalopó;³⁹ o premis com els «Ciutat d'Elx»⁴⁰ o

³⁵ A Torrent, el Montseny, Xixona, Artà, Amposta i, enguany (2012), Ibi.

³⁶ De periodicitat anual, es van iniciar l'any 2005 i reuneixen en cada edició a una trentena de metges i sanitaris relacionats dels departaments d'al·lèrgia dels hospitals de la província d'Alacant. Organitzats per Elena Espuch i José Luis Urrea, de la GlaxoSmithKline, propicien l'intercanvi de coneixements mèdics, farmacològics i botànics relatius a les plantes

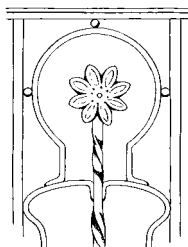
al·lèrgèniques presents en els diferents ecosistemes del migjorn valencià. Són conferències peripatètiques, i en valencià, dirigides per Daniel Climent i Carles Martín, centrades en identificar i parlar de les plantes que s'hi troben i que potencialment podrien produir reaccions anafilàctiques per inhalació de pol·lens, per contacte o per ingesta.

³⁷ Monogràfic editat per l'Associació Cívica per la Normalització del Valencià d'Alacant, dins la sèrie *Quaderns de Migjorn* (núm. 4). El llibre, de 354 pàgines, el formaven vint-i-dos articles relacionats amb les ciències, les matemàtiques, la medicina, la tecnologia i la història d'aquestes matèries. Hi van participar autors com el rector de la Universitat d'Alacant, Gregorio Ordóñez, i els professors de la Universitat de València Víctor Navarro i Jordi Solbes, entre d'altres. Va ser coordinat per dos dels autors d'articles, el professor de Física de la Universitat de Múrcia Rafael García Molina i qui açò signa, autor també d'un dels llibres de divulgació etnobotànica més coneguts i reeditats, *Les nostres plantes*.

³⁸ A banda de Vicent F. Soler, el llibre té també com a coautors a Joaquim Serrano i Jaén, Tito Martínez, Rafael Poveda, i Joan Castaño i García.

³⁹ Vegeu la *laudatio* a l'Associació *Curie* d'ensenyament de la Física i la Química i el discurs de recepció d'Albert Gras en LA REL·LA 23 (2010), p. 325-335.

⁴⁰ Malauradament, els premis d'investigació «Ciutat d'Elx» només van durar unes poques edicions. Llegim en la pàgina 31 de l'excel·lent treball recopilatori *Sols allò que estimem. Llibre de tribunes i informes. Vigèsim aniversari de l'IECBV* (<http://iecbv.com/Sols-allo-que-estimem-Llibre-tribunes.pdf>): «Mal símptoma és que l'Institut Municipal de Cultura haja eliminat [any 2002] la convocatòria dels premis d'investigació Ciutat d'Elx, amb l'argument que s'hi presentava poca gent. Un premi mal promocionat i pitjor dotat difícilment podria acabar d'altra manera». Per posar un exemple, l'autor del present article va optar l'any 1997 a la XIII edició dels Premis, i va guanyar el d'Investigació amb el treball *Introducció a l'etnobotànica del Baix Vinalopó*. La quantia dels premis en aquella convocatòria era la següent: Narrativa 1.000.000 (de pessetes) i publicació del treball; Poesia 500.000 i publicació del treball; Investigació 250.000 (i «res de res»). Com va assenyalar un dels membres del jurat, l'excel·lent periodista i escriptor Alfons Cervera, queixant-se en públic d'aquest repartiment: «d'haver continuat "a la baixa", el premi a la investigació encara ha tingut sort de no haver de pagar». Curiosament, el nou govern municipal (del PP) pretén recuperar d'alguna manera aquests premis, per a la qual cosa sembla haver confiat la tasca a una de les persones més preparades en el camp cultural i educatiu, l'excalde d'Elx (1987-1995) Manuel Rodríguez Macià (<http://www.diarioinformacion.com/elche/2012/05/01/cultura-recupera-publicaciones-investigacion-serie-temas-elche/1248949.html>), un dels molts que –amb les seues pròpies paraules– «se encuentran en una situación anímica de cansancio, hastío y decepción con su formación [el PSPV-PSOE]» (<http://www.diarioinformacion.com/opinion/2012/03/27/sugerencias-congreso-pspv/1237924.html>). Viure per veure.

⁴¹ Edició del llibre *Les formacions vegetals de la ciutat d'Alacant*, de Carles Martín i Daniel Climent. També en aquest cas tots els llibres premiats i editats van ser d'història, «de lletres». Hi va haver dos treballs (l'esmentat i un altre, d'urbanisme) que només van ser considerats com a simples accessits, no premiats, però si editats després de vèncer resistències que podríem resumir en la pregunta tan representativa que va fer un dels membres del jurat: «Pero, ¿es que en Alicante hay plantas?».

⁴² L'any 1998, a través de l'Organisme Autònom Administratiu Local de Cultura «Salvà-Pérez Miralles» de Callosa d'en Sarrià, es va convocar una beca d'investigació comarcal. Els guanyadors van ser Josep Lluís Solanas, Anna Pont i Daniel Climent, amb el treball *Aproximació a l'etnobotànica de Callosa d'en Sarrià i de les valls de Guadalest i de Tàrbena-Bolulla*. Però, en canviar el color de l'Ajuntament (del PSPV-Bloc al PP), l'Organisme Autònom va ser desmantellat, les actes «van desaparèixer» i la beca no es va pagar.

⁴³ L'any 2001, l'Ajuntament va convocar la 1a Beca d'investigació «Vila de Cocentaina». El premi va ser per al treball *Aproximació a l'etnobotànica de la comarca del Comtat*, els autors del qual van ser José Luis Solanas Ferrándiz i el qui açò subscriu. Cal assenyalar que aquestes investigacions etnobotàniques –sense suport de la Universitat ni de cap altra instància acadèmica ni institucional– tenien un cert caràcter d'urgència sociològica, atesa la imminent pèrdua de les fonts primàries d'informació –per defunció, oblit, aculturació, desubicació–, que només conservaven persones majors i potser les darreres dipositàries d'un gran tresor etnobotànic. Ara bé, canvis en la correlació de forces (¿polítics? ¿epistemològiques, del concepte d'«investigació»?) van bloquejar l'edició del treball i, fins i tot, noves edicions de la beca. L'any 2007 es va tornar a convocar, ara la 2a edició, però amb temàtiques que només admetien «llengua i literatura», història, humanitats i noves tecnologies.

⁴⁴ Cal destacar en aquest aspecte, la preclara visió de Valentí Almirall, el director del primer diari en català, *Diari Català*, en publicar com a primer llibre associat al periòdic el *Viatge de Darwin*.

⁴⁵ Només per esmentar-ne algunes de les que estan actives: *Publicacions matemàtiques*, *L'espai* (hipoacúsia), *Omnis cellula* (biologia), *Penell* (meteorologia), *Nostra nau* (astronomia), etc. Malauradament, fa pocs anys va tancar *Nat*, dirigida per Mª Josep Picó, un ambiciós projecte editorial de divulgació naturalista, d'una qualitat formal i de fons realment notables.

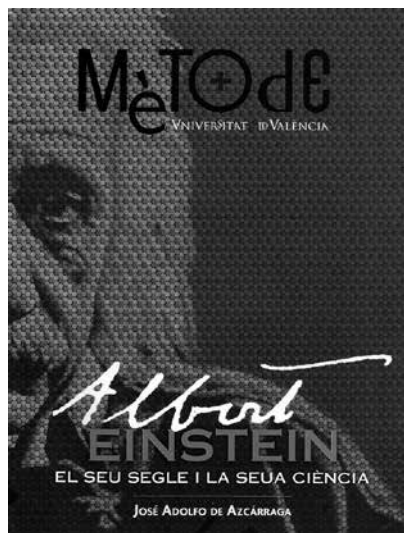
el del «V Centenari de la ciutat d'Alacant».⁴¹ I també poden ser recordades (quasi més per anècdotes poc edificants) les beques d'investigació comarcal instituïdes per ajuntaments com el de Callosa d'en Sarrià⁴² o el de Cocentaina.⁴³ En uns altres casos, la participació de les regidories ha sigut més puntual, tot i que més útil en termes de difusió dels productes; seria el cas de la regidoria d'Urbanisme de la Vila Joiosa, que l'any 2008 va editar el llibre *Els refoios. Inundacions a la Vila*, d'Agustí Galiana.

3. UN POC D'HISTÒRIA... DE LES (NOSTRES) REVISTES DE DIVULGACIÓ

Una volta anotats alguns aspectes sobre el context de la divulgació en català, focalitzada l'atenció en el nostre entorn més immediat i indicats alguns dels èxits i dels entrebancs a què ha de fer front, cal anar al motiu principal de l'article, el de les revistes de divulgació científica i en particular a la que ha aconseguit les quotes més elevades de qualitat, difusió i amplària disciplinar: *Mètode*.

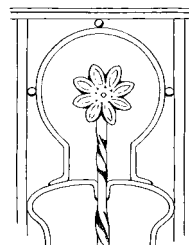
Una revista de divulgació científica ha de combinar sinèrgicament dues metodologies epistemològicament diferents: la ciència i el periodisme. I per a fer-ho bé ha d'aprendre de les experiències prèvies, inicialment manifestades sota la forma d'articles periodístics de caràcter divulgador o en la publicació de llibres científics associats a un periòdic.⁴⁴ De manera que..., remuntem-nos un poc en el temps i en l'espai. Pel que fa a les revistes de ciència i de divulgació en català, entre els segles XIX i XX se n'han editat un centenar;⁴⁵ una de les quals, *Ciència* (amb dues versions, separades mig segle) mereix consideració especial abans de parlar de *Mètode*, en un trànsit que mostra l'evolució estratègica que ha fet d'aquesta un autèntic referent europeu en divulgació científica.

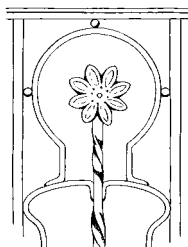
La primera *Ciència. Revista catalana de ciència i tecnologia* va aparèixer el 1926, dirigida pel pèrit químic Ramon Peypoch. Es tractava d'una revista d'alta divulgació científica; en les seues 48 pàgines

s'alternaven diverses branques de la ciència i la tècnica amb textos interdisciplinars, reportatges, assajos i referències bibliogràfiques. Entre els objectius explícitament declarats pel seu director figurava un que manté plena vigència: establir connexions lingüísticament solvents entre el llenguatge científic (en ràpid, continu i expansiu avanç), la llengua comuna i la normativitzada. La idea no era nova. Cinc anys després de la seua creació, l'Institut d'Estudis Catalans havia format (1911) una secció de Ciències –dirigida pel metge Miquel Àngel Fargas– dins l'entramat orgànic de la institució. Tot això quallaria normativament de manera excepcionalment avançada amb els treballs del químic, enginyer industrial (i filòleg autodidacta d'enorme prestigi) Pompeu Fabra; en els seus treballs gramaticals, normatius i lexicogràfics –base de les futures Normes de Castelló de 1932– destacava com un dels criteris fonamentals la «incorporació de mots tècnics, prèviament catalanitzats, d'origen grecollatí i d'abast universal». Un avanç conceptual que assumiria nominalment la Real Academia Española el 1935, però que no veuria la llum fins el 1983.

Cinquanta anys després de la primera *Ciència*, i passat el llarg i fosc parèntesi franquista, veuria la llum una nova (*Ciència*) –ara, entre parèntesis–, dirigida pel biòleg Joan Senent. De periodicitat mensual, presentava una estructura basada a intercalar treballs sobre els darrers avanços científicotècnics amb uns altres d'igualment científics, però més compromesos amb la realitat socioambiental. La revista va durar nou anys, dividits en dos períodes (1980-1987, 1990-1991); un èxit si considerem la feblesa de les es-

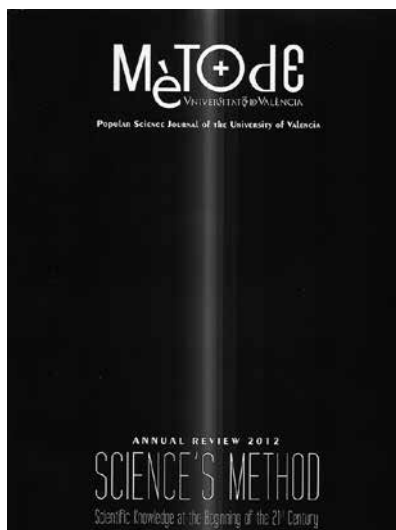

tructures editorials en català –pocs anys després de la caiguda de la dictadura– i que havia de competir amb dues revistes d'alta divulgació científica i en castellà, *Investigación y ciencia* i *Mundo científico* –traduccions d'originals en anglès (*Scientific American*) i en francès (*La recherche*)–, i amb una altra originalment en castellà, però d'un nivell menys exigent, *Muy interesante*. (*Ciència*) va assumir clarament, des del principi, ser «una eina per la normalització lingüística del català, tenint present que sobre la nostra llengua pesen tant l'herència d'un idioma amb una situació civil irregular com el fet de ser una llengua fora dels circuits internacionals de comunicació, que han establert l'anglès en una situació central».

Malgrat els (relatius) fracassos de les diferents experiències, l'esperit de fer del català una llengua plenament vinculada a l'avanç científic i a la seua divulgació va persistir i va prosperar. I ho va fer en diferents àmbits geogràfics i nivells de concreció. Per posar-ne només tres exemples, llibres com *Comunicar la ciència*, escrit pels professors de la Universitat d'Alacant Patricia Alberola, Joan Borja, Joan M. Perujo, Josep Forcadell, Carles Cortés i Josep Bernabeu, dirigit a millorar en els científics la capacitat que indicava el títol. O l'extensa i acurada col·lecció de fitxes de termes biològics *Què cal saber?*, de la Societat Catalana de Biologia. O la creació del TERMCAT, dirigit a l'elaboració de recursos terminològics i vocabularis específics, la normalització de neologismes i l'assessorament terminològic.

Ara bé, si hi ha una institució que meresca un especial reconeixement és la Universitat de València: a través del Servei de Publicacions (PUV) ha assumit una tasca d'implementar la divulgació científica en català fins a assolir quotes de qualitat realment elevades. Ha impulsat

les col·leccions de «Clàssics de la ciència», en català, el suport editorial a nous divulgadors, l'edició d'obres «de luxe» d'alta divulgació científica i, el que ara ens interessa, el suport editorial i institucional a la revista *Mètode*, especialitzada en la difusió de la recerca científica i a la qual dediquem una ressenya en aquest mateix número de *LA REL·LA*. Una ressenya que és alhora un reconeixement, perquè *Mètode* representa un producte incomparable, de primera fila en el panorama global de la divulgació científica. I no tan

sols pels premis rebuts en els àmbits nacional i internacional, sinó pel fet d'aportar una contribució excepcional a la difusió de la ciència i el seu context, coherent amb la desmitificació de la ciència com a refugi exclusiu d'especialistes i oberta a la societat que la sustenta. Perquè *Mètode* no és tan sols una revista, sinó que és alhora un mètode per a presentar la cultura científica com a patrimoni essencial de les societats obertes, dinàmiques i amb perspectives de futur.

I no hauriem de permetre'ns ignorar el vigor, la importància i la qualitat de les nostres aportacions en un camp estratègicament tan important i en el qual estem ben posicionats a escala internacional. I guanyar així una mica d'autoestima i de legítim orgull per les coses pròpies ben fetes, les que sí que paguen la pena, de vegades més valorades a fora que entre nosaltres mateixos. Per sort, LA REL·LA es troba entre els que sí que saben valorar, i molt, allò realment important.

BIBLIOGRAFIA RECOMANADA

Ciència al sud valencià, Quaderns del Migjorn, 4 (2003).

La ciència en la Història dels Països Catalans, Universitat de València, València, 2007.

GRAS, Albert - Climent, Daniel, «Ciència i cultura científica al migjorn valencià. Apunts per a una història del dèficit científic valencià», *LA REL·LA*, 23 (2010), p. 67-94.

